

OSATTOMAN KATSE

Pertti Koistinen

Joutuessani silmätysten kerjäläisen kanssa marketin ovella tunnen, että hänen katseensa pistää syvälle sieluni sopukoihin. Se riipaisee niin, että haluaisin peittää kasvoni häpeästä ja paeta kuin Lootin vaimo. Vaihtoehtoisesti voisin tietenkin kääntää taskuni ja luopua kaikesta rihkamasta. Onko tässä asetelmassa kyse sosiaalipolitiikan ydinkysymyksestä? Ovatko myötätunto, häpeä ja syyllisyys sosiaalipolitiikan pohjimmaisista voimista, jotka ajavat sosiaaliin uudistuksiin ja tulonjakoon vai onko sosiaalipolitiikalle myös muita rationaalisia perusteluja? Lähdän liikkeelle sosiaalipolitiikan eettisestä ulottuvuudesta mutta siirryn siitä sosiaalipolitiikan rakenteellisiin ja poliittisiin perusteluihin.

Sosiaalipolitiikan perusta?

Siihen aikaan, kun vartuin ja kävin koulua Itä-Suomessa, oli ympärillämme vain oman kylän väkeä – maanviljelijöitä, kirvesmiehiä, metsureita ja heidän perheitään ja lapsiaan. Ainoan vieraan elementin siihen toivat siirtolaiset, jotka puhuivat suomea soinnukkaasti laulaen ja joiden kirkot tuoksuivat tuohuksilta. Perheemme hengitti tätä

kahden kulttuurin ilmaa: isäni suku oli paikallisia ja äitini taas lähtöisin Karjalasta. Siinä oli meidän maailmamme ja globalisaatiomme ellei tähän lisätä sitä, että isä oli osallistunut toiseen maailmansotaan Suomen rintamalla Neuvostoliittoa vastaan. Sieltä hän toi terveisinä haavoittuneen ruumiinsa ja mielensä.

Tuohon aikaan sosiaalinen turvallisuus oli ensisijassa kotitalouksien oman säästämisen, yksityisten vakuutusten ja yhteisöjen tuottaman tuen varassa. Sodan jalkoihin jääneitä siirtolaisia tuettiin luovuttamalla heille pieni maatilkku, joka oli lohkaistu isompien talollisten maista valtion maksamaa korvausta vastaan. Esimerkiksi minun perheeni saama tuki koostui pääosin isäni, sataprosenttisen sotainvalidin, eläkkeestä, ilmaisista terveyspalveluista sekä kyläläisten antamasta tuesta. Sodasta palanneita ja perheellistyviä tuettiin myös oman asunnon hankkimisessa. Rintamamiestalon rakentamiseen tarvittavat puutarvikkeet saatiin lahjoituksena maanomistajilta ja koulussa sotainvalidien lapsille jaettiin stipendejä ja ostokortteja. Sosiaalipoliitiikka rakentui siihen aikaan vasta orastavana olevien sosiaaliturva- ja sosiaalipalvelujärjestelmien, kuten eläkkeiden, sairaanhoito- ja terveyspalvelujen, sosiaaliavun ja kunnallisten kodinhoitajien ja terveydenhoitajien neuvonnan sekä neuvolan ja kouluterveydenhoitajien palvelujen varaan. Hyvinvointivaltio oli niin ohut, ettei se tuntenut sosiaalisia oikeuksia eikä opintotukea tai opiskelijoiden terveydenhuoltoa, vaan vastuu oli kotitalouksilla ja yhteisöillä. (Honkasalo 2000; Paavonen & Kangas 2006.) Sen sijaan lähiyhteisöjen sosiaalisella tuella oli suuri merkitys. Se näkyi ajan moraalisisissa ja eettisissä arvoissa ja asenteissa, joissa korostui halu auttaa, mutta myös tiukka sosiaalinen kontrolli.

Nyt kaikk' on toisin?

Sodan jälkeen tarvittiin neljä vuosikymmentä, jotta Suomi pystyi rakentamaan modernin ja mitä parhaimmat mitat täyttävän hyvinvointivaltion (Kettunen & Petersen 2011; Kvist ym. 2012). Sen jälkeen koettiin vielä 1990-luvun alussa kohtalokas lama, jonka varjo

lepää vieläkin silloin työpaikkansa ja omaisuutensa menettäneiden elämässä ja yhteiskunnan sosiaalisessa muistissa. Tästäkin selvittiin kuin onnen kaupalla, kun Nokian varaan rakentunut kasvu siivitti yhteiskunnan kehitystä lähes kahden vuosikymmenen ajan. Kasvu ja kukoistus eivät kuitenkaan tavoittaneet kaikkia, vaan runsauden ja yltäkylläisyyden keskellä osa väestöä jäi hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden ulkopuolelle (Taimio ym. 2007).

Nyt yhteiskuntaamme vaivaa moraalinen ongelma. Jos muutama kymmenen vuotta sitten kirjallisuudessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa korostettiin Suomen kulttuurista ja sosiaalista eheyttä (Allard & Littunen 1964; Waris 1962), niin nyt ne ajat ovat historian havinaa. Yhteiskunta on eriytynyt iän, sosiaalisen taustan, varallisuuden ja vallan mukaan ja näistä eroista on tullut niin mittavia ja pysyviä, että ihmisten elinpiirit ovat eriytyneet. Väestöryhmien välinen sosiaalinen etäisyys on kasvanut sellaisiin mittoihin, etteivät eri väestöryhmät tahdo tunnistaa toisiaan. Menestyksen aalloilla seilaava taloudellinen ja poliittinen eliitti ei enää tunnista omaa menneisyyttään, saatikka yhteiskunnan muita jäseniä. Sosiaali- ja terveyspalveluista vastaava ministeri ei välttämättä tiedä, keitä ovat pienituloiset. Ne, jotka ovat päässeet turvallisten ja superkarttuvien eläkkeiden makuun, ajavat nyt suurta eläkereformia tuleville sukupolville ja hallitus leikkaa sääliittä pienituloistenkin sosiaalisia etuisuuksia.

Yhteiskunnan sosiaaliselle eriytymiselle on syynsä, mutta mikä selittäisi sen, ettei yhteiskunnassa kyetä katkaisemaan eriarvoistavaa ja yhteiskunnan kehitystä jarruttavaa kierrettä? Solidaarisuus ja kaikille yleiset ja yhtäläiset sosiaaliset etuisuudet on leikattu ja vaihdettu valikoiviin ja vastikkeellisiin sosiaalsiin etuisuuksiin. Sosiaalivaltion takaamat palvelut ja etuisuudet on rajattu vain kantaväestölle, vaikka ihmisten kansainvälinen liikkuvuus on tuonut muun maailman omien porttiemme sisäpuolelle. On syntynyt sosiaalisesta vastuustaan lipeävä ja sisäänpäin käpertyvä Suomi.

Haavojamme kaiverrellaan puukolla

Liikkuva työvoima ja yllirajaiset sosiaaliset suhteet ovat tuoneet yhteiskuntaamme väriä ja eloa, mutta samalla ne ovat nostaneet nähtäväksi ja käsin kosketeltavaksi köyhyyden, sorron ja eriarvoisuuden. Ne ovat tuoneet nähtäväksi ja käsin kosketeltavaksi, että monilta väestöryhmiltä puuttuvat sosiaaliset perusoikeudet: pakolaisilta on eväty oikeus terveydenhoitoon, koulutukseen ja työntekoon; luovien alojen työntekijöiltä ja taiteilijoilta oikeus työllisyysturvaan ja työterveyshuoltoon; omaishoitajilta vuosilomiin ja kuntoutukseen. Kohdatessaan kerjäläiset kaduilla suomalaiset menivät shokkiin ja sen sijaan, että olisimme olleet valmiit katsomaan yhteiskunnallisia tosiasioita suoraan silmiin, kaivoimme esiin vanhat kyltit, joissa luki ”Kerjääminen ja kaupustelu kielletty”. Nuo kyltit koristivat vielä 1970-luvulla julkisten rakennusten ja kerrostalojen rappukäytäviä, ja nyt ne haluttiin nostaa takaisin esiin. Puutteen ja köyhyyden muistot lienevät Suomessa vielä niin lähellä omaa kokemusmaailmaamme, että siihen on vaikea ottaa etäisyyttä. Menestyksen ja hyvinvointivaltion eetokseen luottava yhteiskunta ei voi millään sulattaa sitä, että kerjäläiset palaisivat lastemme koulutielle, ostoskärryjemme eteen ja keskelle jokapäiväistä elämäämme. Tämä kaikki on koettu vastenmieliseksi, kun huolia on kasaantunut omastakin takaa: työpaikat on viety alta, valtio ja kunnan velkaantuvat ja tilipussia nakertavat nousevat hinnat.

Taloudellisen kasvun ja kukoistuksen vuosina yhteiskunnan hyväosaiset ehtivät jo hetken tuuletella ja he rohkaistuivat tuomaan näkyville omaa menestystään, varallisuuttaan ja esimerkkiään, mutta nyt kuin kohtalon ivasta ilmestyivät romanikerjäläiset, jotka kaivertavat kuin puukolla vanhoja haavojamme. Ne tuovat silmiemme eteen yhteiskuntien väliset ja sisäiset sosiaaliset ongelmat. Finanssikriisi puolestaan paljasti sen, että ne, jotka olivat rakentaneet talonsa hiekalle ja päästäneet rakennuksensa kansainvälisten finanssimarkkinoiden vietäväksi, joutuivat tuuliajolle. Kyse ei ole vain Kreikasta, Portugalista, ja Irlannista, vaan myös suomalaisen sosiaalivaltion ja hyvinvoinnin kestävydestä. Monet kunnathan ovat olleet jo vuosia selvitystilassa,

mutta poliitikot ovat pakoilleet vastuutaan ja olleet kykenemättömiä toteuttamaan edes sosiaali- ja terveysalan rakenneuudistusta. Se, etteivät rahat riitä johtuu tietenkin siitä, että avun tarve on kasvanut ja ne, joilta olisi odottanut solidaarisuutta ja osuutta kasvaneisiin kustannuksiin, ovat kääntäneet selkänsä hyvinvointivaltiolle ja vieneet voittonsa ja rikkautensa paratiisisaarille, verotuksen ulottumattomiin.

Jos tätä kaikkea ajattelee parhain päin, voi kenties sanoa, että viimeiset vuodet ovat olleet sosiaalisen ja poliittisen heräämisen aikoja. Kysymys sosiaalisesta vastuusta, tuloerojen kasvusta ja sosiaalipolitiikasta, on noussut yhteiskunnan ydinkysymykseksi. Jos tätä havaintoa emme ole rohjenneet tehdä itse, ovat sen rävyttäneet silmillemme Taloudellisen kehityksen ja yhteistyön järjestön (OECD) raportit, pirulliset tutkijat ja kirjailijat (OECD: *Growing unequal* 2008; Riihelä ym. 2010).

Jos sinulla on kaksi ihokasta

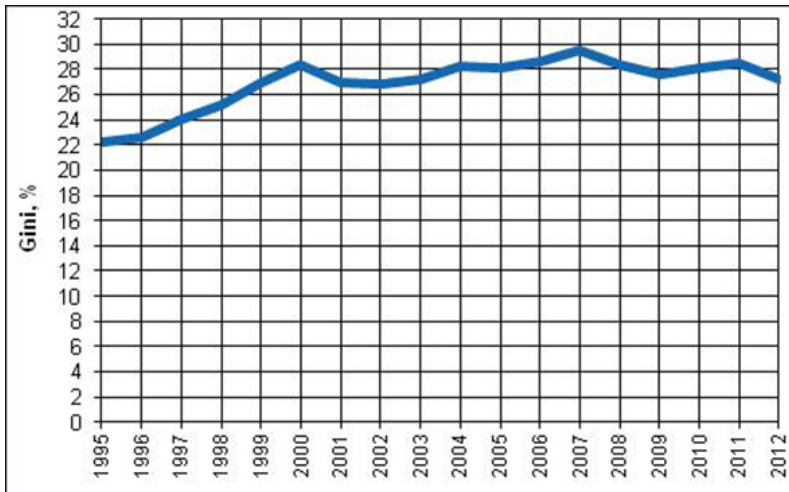
”Jos sinulla on kaksi ihokasta, anna toinen sille, jolla ei ole yhtään” on meille kaikille tuttu Raamatun ilmaisu. Se kuvaa mielenmaise-
maamme ja kulttuurisia arvojamme ja sillä olisi vallankumouksellinen merkitys jos se pantaisiin käytäntöön. Valitettavasti vallalla on kuitenkin ajattelu, joka on korostanut tarvetta purkaa perinteisiä tulonsiirtojärjestelmiä ja palkkasääntelyä. Sosiaalisen näkökulman sijaan on haluttu tehdä tilaa kilpailulle, yrittämiselle ja riskinotolle. Palkkasääntelyn purkamista on toteutettu sekä parhaiten menestyville ja tuottaville ryhmille, että heikoimmin toimeentuleville laajentamalla matalapalkka-aloja erityisesti yksityisten ja julkisten palvelujen aloille. Kaikissa näissä kohdissa poliittiset valinnat ovat olleet avainasemassa. Kyse oli poliittisista valinnoista silloin, kun Suomessa tehtiin muutoksia pääomaverotukseen ja sallittiin, että perinteisiä palkkatuloja voitiin muuttaa kevyemmin verotettaviksi osinkotuloiksi (Riihelä ym. 2010). Poliittisista valinnoista oli kyse silloinkin, kun työnantajat ja palkansaajajärjestöt loivat kahden kerroksen väkeä terveydenhoitoon

sopimalla valtion myötävaikutuksella työterveyshuollon ja yleisen terveydenhuollon eriyttämisestä. Poliitikasta oli kyse myös työttömyys-turvajärjestelmän porrastamisessa kolmeen eri kastiin, joista alimpaan kastiin kuuluvien etuisuudet tiputettiin niin alhaisiksi, että työttömät putosivat toimeentuloköyhyyteen. Ironista kyllä, näin sosiaaliturva ja eläkejärjestelmät kääntyivät alkuperäisiä tavoitteitaan vastaan, ja niistä on tullut osa ongelmaa, eriarvoisuutta luovaa politiikkaa.

Poliittiset virheet tuntuvat kuitenkin olevan vaikeasti tunnustettavissa ja korjattavissa. Kukapa myöntäisi sen, että talouden nousukaudet näyttävät olevan erityinen ongelma sosiaalipolitiikan ja tulonjaon kannalta. Nousukauden aikana yhteiskunta hellii kaikkia kasvun siemeniä, riskinottoa ja sallii poikkeuksia aikaisempiin käytäntöihin, mutta samalla se luo myös tulonjakoon ja tulonsiirtojärjestelmiin sellaisia reikiä, joista isotkin kalat pakenevat. Pääoma- ja omaisuus-tuloverotukseen tehdyt muutokset lienevät tästä ehkä räikeimpiä esimerkkejä ja niistähän Suomi sai OECD:n asiantuntijoidenkin moitteet (OECD 2010). Kyse on mitä ilmeisimmin myös siitä, että hyvinvointivaltio kansallisenä konstruktiona on voimaton pusku-roimaan kansainvälisen talouden ja työmarkkinoiden kautta tulevia paineita varsinkin silloin, kun ammattiyhdistysliike on lyöty maan alle ja sen toiminnalta puuttuu laajempi missio. Voidaan myös kysyä, kuka saisi esimerkiksi sosiaalidemokraatit tunnustamaan, että Paavo Lipposen kaudella luotiin monta hyvää asiaa ja käännettiin talous kasvuun, mutta samalla sosiaalivaltiota uudistettiin tavalla, joka johti tulo- ja toimeentuloeroja tasoittavien mekanismien heikkenemiseen erityisesti pienituloisten lapsiperheiden osalta? Tai kuka kertoisi Olli Rehnin kannattajille, että Euroopan Unionista on tullut viimeistään finanssikriisin aikana pikemminkin uusliberalistisen talouspolitiikan koekaniini kuin sosiaalivaltio? Monien tutkijoiden mielestä se tapa, jolla finanssikriisiä hoidettiin, pikemminkin syvensi kuin madalsi rikkaiden ja köyhien kuilua Euroopan sisällä (Streeck 2012; Panitch ym. 2011; Seymor 2014). Nyt tuosta politiikasta olisi päästävä eroon mutta kuka tai ketkä kokoaisivat joukot ja tekisivät poliittisen ohjelman, joka eheyttäisi yhteiskunnan ja johtaisi kansakunnan turvallisille vesille?

Katse tulonjakoon

Kaikissa yhteiskunnissa harjoitetaan jonkinlaista tulonjakoa ja tulonjaolla on monia tärkeitä tehtäviä, kuten oikeudenmukaisuuden tunteen aikaansaaminen ja yhteiskunnan kehitystä vahingoittavien tuloerojen välttäminen. Tässä tavoitteessa ei ole kuitenkaan onnistuttu, vaan tutkimukset kertovat pikemminkin siitä, että sellaisetkin maat kuten Suomi ja Saksa, jotka muutoin ovat menestyneet hyvin, ja joiden taloudellisessa kehityksessä voidaan osoittaa poikkeuksellisen pitkiä taloudellisen kasvun kausia, ovat maita, joissa tuloerot kasvoivat 2000-luvulla nopeimmin (OECD: Growing unequal 2008; Atkinson 2015).

Tuloerojen kehitys Suomessa 1995–2012, Gini-indeksi (Lähde: Suomen virallinen tilasto, Tulonjaon kokonaistilasto)

Tulonjaon yksi tärkeimmistä, ja kenties tunnetuimmista, tavoitteista on turvata väestön eri ryhmille oikeudenmukainen osuus kansantuotteesta ja työn tuottavuudesta. Tavoitetta voidaan perustella muun muassa sillä, että oikeudenmukainen palkkaus ja tulonjako motivoivat

työntekijöitä osallistumaan yhteiskunnalliseen työhön ja antamaan parhaan panoksensa yhteiskunnan hyväksi. Vääristyneet tai epäoikeudenmukaiseksi koetut jakosuhteet synnyttävät puolestaan tyytymättömyyttä ja katkaisevat tärkeänä pidetyn siteen työn tuottavuuden ja palkitsevuuden välillä. Mutta siinäkö kaikki? Onko tulonjaolla muitakin tavoitteita kuin oikeudenmukaisuus ja motivaatiotehtävä?

Hyvinvointivaltion kehittymisen myötä tulonjako sai toisenkin tärkeän tehtävän. Siitä tuli keino koota säästöjä ja varallisuutta yhteiseen pussiin ja jakaa näin varastoituja tuloja yli ihmisen eliniän ja väestöryhmien kesken. Näin tulonjako on mahdollistanut kohtuullisen toimeentulon elämän eri vaiheissa. Kun nuorille ja koululaisille osoitetaan terveys- ja hyvinvointipalveluita, ilmaisia ja subventoituja koulutuspalveluja, asumisen ja toimeentulon tukea, antaa yhteiskunta nuorille ikään kuin ennakoon osan siitä tulosta, mitä he myöhemmin ansaitsevat oman työn ja tuottavuuden kautta. Eläkkeet ja eläkeiän palvelut ovat puolestaan myöhennettyjä osuuksia työn tuottavuudesta ja talouskasvusta. Harjoittamalla tällä tavoin rationaalista tulonjakoa yli koko eliniän ja väestön eri ryhmien kesken, yhteiskunta varmistaa väestön ja sen eri ryhmien hyvinvoinnin ja samalla julkisten ja yksityisten palvelujen kysynnän sekä valtion ja kuntien julkiset investoinnit. Näin ovat kehittyneet myös ne varannot, joita on käytetty julkisiin palveluihin kuten koulutus-, terveydenhoito-, sosiaaliturva- ja eläkejärjestelmiin. Tällä tavoin hyvinvointivaltiossa luotiin myös ne pääomat, joita sittemmin on sijoitettu ja riepoteltu finanssimarkkinoille.

Suomalaiset eläkerahastot ovat olleet merkittäviä rahoittajia monille suomalaisille yrityksille. Nyt eläkerahastot operoivat sijoittajina kansainvälisillä markkinoilla, mutta ovatko ne käyttäneet leiviskänsä oikein? Voidaanko sanoa, että niiden toimintaa olisi ohjannut eettisen sijoittamisen koodi vai onko niiden tuella saneerattu väkeä pellolle yrityksistä? Yhteiskunnallinen keskustelu ei valitettavasti ole tavoittanut tätä ulottuvuutta ja ajoittain tuntuu siltä, ettei kukaan valvo eikä pysty valvomaan finanssitalojen ja sijoittajien toimintaa, vaan ne ovat kuin valtio valtiossa. Työläisten selkänahasta säästetyt eläkevarannot iskevät työntekijöitä itseään silmille.

Tulonjaolla kestävään kehitykseen

Tasaisella tulonjaolla on kolmaskin tärkeä tehtävä, vaikuttaminen kulutukseen, säästämiseen ja talouden kehitykseen. John Maynard Keynes (1951) loi aikoinaan pohjan kulutusfunktion teorialle, ja ajatukselle, että julkisen ja yksityisen säästämisen avulla kartutetaan yhteiskunnan varantoja, joita voidaan kohdentaa tarkoituksenmukaisella tavalla siten, ettei taloudessa synny ikäviä suhdanneongelmia. Sitten monet taloustieteilijät ovat tarttuneet tähän ideaan ja kehittäneet teoriaa eteenpäin. Teorioita on monia, mutta olennaista tässä kaikessa on se, että tulojen, säästämisen ja kulutuksen ajatellaan vaihtelevan paitsi elämän eri vaiheiden ja yksilöiden preferenssien mukaan myös tulevaisuutta koskevien odotusten mukaan (Mankiw & Taylor 2008, 508, 529). Jos tulevaisuuden odotukset ovat vahvat ja vakaat, on kulutus harkittua ja vakaata. Jos taas tulevaisuuden odotukset ovat heikot ja epävarmat, säästetään ja keskitytään välttämättömään. On myös ilmeistä, että tulevaisuuden odotukset vaikuttavat kulutuksen sisältöön ja rakenteeseen. Jos tuloerot ovat suuret, ja pienipalkkaisten kotitalouksien määrä suuri, voi se näkyä paitsi yksilöiden ja kotitalouksien hätänä myös kostaautua niin, että yhteiskunnassa kulutetaan kokonaisuuden kannalta väärällä tavalla: ostetaan halpaa rihkamaa, halpaa ja huonolaatuista ruokaa ja säästetään koulutus- ja terveystalveluista, jolloin sosiaalinen kestävyysvaje kasvaa ja ongelmat siirtyvät tulevaisuuteen. Tulonjaon yläpäässä rikkaus voi puolestaan johtaa tolkkuttomaan pröystäilyyn ja ympäristöä tuhoavaan kulutukseen.

Näin ajateltuna tulonjako ja siihen vaikuttaminen nousevat kiinnostaviksi poliittisiksi teemoiksi. Tulonjaossa ei ole kyse vain siitä, että rohkenisimme katsoa lähimmäisiämme silmiin, vaan lisäksi siitä, miten yhteiskunta ja tulonjakojärjestelmät toimivat. Antavatko ne mahdollisuuden kaikille yhteiskunnalliseen osallisuuteen ja kehitykseen vai johtavatko ne sisäisesti jakautuneeseen yhteiskuntaan ja resurssien hukkakäyttöön? Tästä perspektiivistä katsoen sosiaalisella näkökulmalla ja sosiaalipolitiikalla on erittäin laaja ja strateginen merkitys.

Maailma huutaa sosiaalipolitiikkaa

”Jos sinulla on kaksi ihokasta, anna toinen sille, jolla ei ole yhtään” metaforaa olemme soveltaneet lähiyhteisöissä ja sosiaalivaltion sisällä, mutta se on osoittautunut vaikeasti sovellettavaksi näkökulmaksi kansainvälistyneessä taloudessa. Läpikapitalisoituneissa yhteiskunnissa sosiaalinen vastuu on kaventunut niin sisällöllisesti kuin soveltamisen alankin suhteen. Yhteiskunnissa ollaan valmiita tukemaan talouden kehitystä ja sitä tukevia instituutioita, mutta ei jakamaan kasvanutta varallisuutta. Poliitiikka rakentuu ajatukselle, että jokainen valtio, alue ja kotitalous ovat vastuussa hyvinvoinnistaan ja menestyksestään. Tällainen politiikka ei tee tilaa nykyisten globaalien ongelmien rakenteellisten syiden ratkaisemiselle.

Kun ajattelen esimerkiksi tuotannon kansainvälisiä ketjuja, oli sitten kyse tärkeistä elintarvikkeiden, kulutustavaroiden tai hoivan tuottamisen ketjuista, niin valtioilta, poliittisilta järjestelmiltä ja jopa Euroopan unionilta tuntuvat puuttuvan keinot, ja ilmeisesti halukin, puuttua siihen, miten maailmanlaajuiset tuotantoketjut tuottavat ja ylläpitävät eriarvoisuutta ja polkevat sosiaalisia oikeuksia. Globalisaatiokriitikot ovat kiinnittäneet jo kymmeniä vuosia huomiota tähän ongelmaan, mutta heti kun saadaan sovituksi jostakin kuten tuotteiden turvallisuudesta ja työntekijöiden perusoikeuksista, pääoma pakenee uusille vesille ja kehittää keinoja hyödyntääkseen omaa valtaansa ja eriarvoisuudesta aiheutuvaa kilpailuetua.

Euroopan unioni ja sen jäsenvaltiot ovat osoittautuneet hamppaattomiksi myös sen suhteen, miten sen yksittäiset valtiot, kuten Unkari, Romania ja Slovakia harjoittavat julkeaa romaniväestön sortoa, vaikka ne ovat unionin jäsenmaita ja perussopimuksessa sitoutuneet sen julkilausumiin sosiaalisista arvoista. Poliitikot ovat ummistaneet silmänsä sillekin, että rikas Saksa ohjaa hoivankipeät omien rajojensa ulkopuolelle, Puolan maaseudulle ja rajakyltiin, ja on näin luonut ”piikayhteiskunnan” rakenteet valtioiden välille. Euroopan unioni on hiljaisesti hyväksynyt myös sen, että Itävalta ja Italia ovat vuosien ajan harjoittaneet vanhushoivapolitiikkaa, joka perustuu Euroopan

unionin ulkopuolelta tulevien hoivatyöntekijöiden palkkaamiseen ilman sosiaaliturvaa ja kohtuullisia tuloja.

Sokeina ja sokaistuina me suomalaiset olemme puolestamme olleet valmiit hyväksymään sen, että myös suomalaiset yritykset keplottelevat työntekijöiden sosiaalisilla oikeuksilla ja kiertävät verotusta ulkoistamalla työvoimavaltaista tuotantoa halvan verotuksen ja olemattoman sosiaaliturvan maihin. Samalla on luotu järjestelmä, jossa Kansaneläkelaitos korvaa osan EU:ssa annetusta sairaanhoidosta (STM: Potilasdirektiivi), samoin kuin esimerkiksi ulkomaille lähetetyn työntekijän perheen kuluista (kotihoiton tuki). Pian varmaan tulee mahdolliseksi sekin, että suomalaisia sosiaalietuja voidaan EU:n kilpailulakeihin perustuen siirtää sellaisiin maihin ja palveluja tuottaviin yrityksiin, jotka itse kiertävät näitä maksuja. Eikä siinä kaikki, myös eläkevakuutusyhtiöt keplottelevat finanssimarkkinoilla ja ovat mukana siinä samassa toiminnassa, joka ajoi Kreikan ja monet muutkin valtiot polvilleen.

Häpeästä sosiaaliseen vastuuseen

Hyvinvoinnin kehityksessä on viimeisten vuosikymmenten aikana otettu monia positiivisia askelia ja yhteiskunnassa on onnistuttu tekemää mahdottomiltakin tuntuneita asioita todeksi. Ongelmaksi on sen sijaan tullut, että politiikasta on kadonnut sosiaalinen perspektiivi ja usko oikeudenmukaisuuteen. Politiikka on osoittautunut hampaattomaksi esimerkiksi luonnonvarojen kestävässä ja oikeudenmukaisessa käytössä. Arabikevät herätti näkemään ne patoutuneet ongelmat, jotka ovat perua itsevaltaisista poliittisista järjestelmistä ja uudistumattomasta taloudesta, mutta mellakat ja mielenosoitukset eivät kuitenkaan johtaneet näiden järjestelmien kumoutumiseen vaan kriisien eskaloitumiseen. Sotaa pakeneviin hädänalaisiin on vastattu EU:n sisällä kansallisesti hyvin pirstoutunein tavoin, ja ennen kaikkea hyvin hitaasti ja hädänalaisiin kohdistuvia järkyttäviä ennakkoluuloja viljellen. Afrikan kansoja ei ole autettu hyötymään suunnattomista

rikkauksistaan, eikä EU ole tehnyt elettäkään sen suhteen, että sen jäsenmaat pakotettaisiin lopettamaan romaniväestönsä sorron. Pitkemminkin on käynyt niin, että Unkarissa tehdään nyt ratsioita myös seksuaalisia vähemmistöjen asuinsijoille ja Puolassa aborttikysymys on nostettu uudelleen tapetille.

Kun ajattelen tätä kokonaisuutta ja sosiaalisten ongelmien rakenteellista ja poliittista luonnetta, en voi välttyä ajatukselta, että häpeän ja syyllisyyden tunne kerjäläistä katsoessani ei riitä, vaan yhteiskuntatieteilijöinä ja kansalaisina meidän tulisi paljastaa ne rakenteet, toimijat ja käytänteet, jotka ylläpitävät tätä eriarvoisuutta. Mutta riittääkö tämäkään, tulisiko meidän tehdä vieläkin enemmän ja konkreettisemmin? Tulisiko meidän sosiaalipoliittikkojen astua rohkeasti näyttämölle ja vaatia uutta poliittista ohjelmaa, joka rakentuisi oikeudenmukaisuuden ja sosiaalisesti kestävästä kehityksen pohjalle? Tulisiko meillä olla rohkeutta myös siihen, että sanoisimme rohkeasti, miten nyt jos koskaan tarvitsemme tulevaisuuteen suuntautuvaa sosiaalipoliittista ohjelmaa, joka ei voi rakentua perinteiselle talouskasvulle vaan sellaiselle hyvinvoinnin kasvulle, joka huomioi myös riskit ja sivukustannukset ja joka tukee yhteiskunnan ja yhteiskuntien sosiaalista eheyttä?

Lähteet

- Aamulehti. 2.8.2012. <http://moro.aamulehti.fi/2012/08/02/alkoholistit-ko-koonnutvat-nyt-keskustorilla-taalla-on-mukava-ottaa-ryyppyja/> Luettu 17.6.2015.
- Aamulehti. 2.8.2012. Tunnettu lääkäri kohauttaa: Juopot ”ihmisroskat” vietävä keskustasta saarelle! <http://moro.aamulehti.fi/2012/08/02/professori-kohauttaa-ihmisroskat-siivottava-keskustasta-saarelle/> Luettu 17.6.2015.
- Aamulehti. 21.8.2014. <http://moro.aamulehti.fi/2014/08/21/lisaa-siivous-ta-ja-poliisikaynteja-kivipenkki-saa-lahtea-nain-pormestari-vastaa-keskustori-palautteeseen/> Luettu 17.6.2015.
- Alanen, Leena. 2009. ”Johdatus lapsuudentutkimukseen.” Teoksessa *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*, toim. Alanen, Leena & Kirsti Karila. Tampere: Vastapaino, 9–30.
- Alasuutari, Maarit & Kirsti Karila & Kirsi Alila & Mervi Eskelinen. 2014. *Vaikuta varhaiskasvatukseen. Lasten ja vanhempien kuuleminen osana varhaiskasvatuksen lainsäädäntöprosessia*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:13. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2014/liitteet/tr13.pdf?lang=en> Luettu 18.4.2016.
- Allard, Erik & Yrjö Littunen. 1964. *Sosiologia*. Porvoo: WSOY
- Andersson, Jan Otto. 2012. ”Perustulo ja kohtuutalous – radikaali yhdis- relmä.” Teoksessa *Perustulon aika*, toim. Perkiö, Johanna & Kaisu Suopanki. Helsinki: Into, 91–100.
- Anttiroiko, Ari-Veikko & Arto Haveri & Veli Karhu & Aimo Ryyänen & Pentti Siitonen (toim.). 2007. *Kuntien toiminta, johtaminen ja hallin- tasuhteet*. Tampere: Tampere University Press. <http://url.fi/uos> Luettu 27.5.2014.
- Anttonen, Anneli. 2002. ”Universalism and social policy: a nordic-feminist revaluation.” *NORA* Vol. 10. No. 2., 71–80.
- Anttonen, Anneli & Lea Henriksson & Ritva Nätkin. 1994. *Naisten hyvin- vointivaltio*. Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, Anneli & Liisa Häikiö & Kolbeinn Stefánsson & Jorma Sipilä. 2012. ”Universalism and the challenge of diversity.” Teoksessa *Welfare state, universalism and diversity*, toim. Anneli Anttonen & Liisa Häikiö & Kolbeinn Stefánsson. Cheltenham: Edward Elgar, 1–15.
- Anttonen, Anneli & Gabrielle Meagher. 2013. ”Mapping marketisation: con- cepts and goals.” Teoksessa *Marketization in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*, toim. Meagher, Gabrielle & Marta Zebehely. Stockholm Studies in Social Work 30. Stockholm: Stockholm University, 13–22

- Anttonen, Anneli & Jorma Sipilä. 2010. "Universalismi Britannian ja Pohjoismaiden sosiaalipolitiikassa". *Janus* Vol. 18. No. 2., 104–120.
- Anttonen, Anneli & Jorma Sipilä. 2000. *Suomalaista sosiaalipolitiikkaa*. Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, Anneli & Jorma Sipilä. 1992. "Julkinen, yksityinen ja yhteisöllinen sosiaalipolitiikassa – sosiaalipalvelujen toimijat ja uudenlaiset yhteensovittamisen strategiat." Teoksessa *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*, toim. Riihinen, Olavi. WSOY, Helsinki, 435–462.
- Atkinson, Anton. 2015. *Inequality – What Can Be Done?* N.Y., Harvard University Press.
- Baumrind, Diana. 1988. "Raising competent children." Teoksessa *Child development today and tomorrow*, toim. Damon, William. San Fransisco: Jossey, 349–378
- Birnbaum, Simon. 2012. *Basic Income Reconsidered. Social Justice, Liberalism, and the Demands of Equality*. New York: Palgrave MacMillan.
- Doyal, Len & Ian Gough. 1991. *A theory of human need*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Eduskunnan tarkistusvaliokunta. 2013. *Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa ja tuloksia?* Eduskunnan tarkistusvaliokunnan julkaisu 1/2013.
- Eriksson, Lars. (toim.). 1967. *Pakkoauttajat*. Helsinki: Tammi.
- Esping-Andersen, Gøsta. 1985. *Politics against markets: the social democratic road to power*. Princeton: Princeton University Press.
- Esping-Andersen, Gøsta. 1990. *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity press.
- Esping-Andersen, Gøsta. 2002. "A Child-Centred Social Investment Strategy." Teoksessa *Why We Need a New Welfare State*, toim. Esping-Andersen, Gøsta. Oxford: Oxford University Press.
- Forsberg, Hannele & Ritva Nätkin (toim.). 2003. *Perhe murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus
- Gingrich, Jane. 2011. *Making Markets in the Welfare State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gun, Olle & Thomas Larsson. 16.11.2011. Ny skandal på Carema-boe. SVT Nyheter. <http://www.svt.se/nyheter/sverige/ny-skandal-pa-carema-boe> Luettu 1.10.2014.
- Harjula, Minna 2015. *Hoitoonpääsyn hierarkiat. Terveyskansalaisuus ja terveyspalvelut Suomessa 1900-luvulla*. Tampere: Tampere university press.
- Harrikari, Timo. 2014. "Nuorisotakuu sukupolvipoliittisena hallintana — hiljaisia reunaehdoja." Teoksessa *Nuorisotakuun arki ja politiikka*, toim. Gretscher, Anu & Kari Paakkunainen & Anne-Mari Souto & Leena Suurpää. Nuorisotakuun arki ja politiikka.
- Hasanen, Kirsi. 2013. *Narrating care and entrepreneurship*. Tampere: Tampere University Press.

- Heimo, Lauri. 2014. *The ideal of conditional cash transfers*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, kulttuuri- ja yhteiskuntatieteiden yksikkö. Helsingin Sanomat. 5.6.2014. Helsingissä yhä vähemmän katupenkkejä – iäkkäät eivät pääse levähtämään. <http://www.hs.fi/kaupunki/a1401859050995> Luettu 18.5.2016.
- Helsingin Sanomat. 4.3.2012. Myös Räsänen vastustaa lasten kotihoidon tuen leikkaamista. <http://www.hs.fi/politiikka/a1305556936107> Luettu 18.4.2016.
- Helsingin Sanomat. 15.8.2013. Olof Palmen poika uskoo hyvinvointivaltioon. <http://www.hs.fi/kotimaa/a1376457020811> Luettu 20.4.2016.
- Hiilamo, Heikki. 2014. "Voisiko osallistava sosiaaliturva lisätä osallisuutta?" *Yhteiskuntapolitiikka* Vol. 79. No.1., 82–86.
- Hirvilampi, Tuuli. 2015. *Kestävän hyvinvoinnin jäljillä. Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 136, Kela. Helsinki: KELA.
- Hirvilampi, Tuuli & Senja Laakso & Michael Lettenmeier. 2014. *Kohtuuden rajat Yksinasuvien perusturvan saajien elintaso ja materiaallinen jalanjälki*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 132. Helsinki: Kela.
- Hoikkala, Tommi. 1993. *Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuis-tumisen puhe ja kulttuurimallit*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hylland-Eriksen, Thomas. 2002. *Hetken tyrannia*. Helsinki: Johnny Kniga.
- Häikiö, Liisa. 2014. "Institutionalization of sustainable development in decision-making and everyday life practices: A critical view on the Finnish case." *Sustainability* Vol. 6 No. 9., 5639–5654.
- Iltä-Sanomat. 21.3.2012. Keltinkangas-Järvinen. <http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-2000000487997.html> Luettu 20.4.2016.
- Isola, Anna-Maria. 2012. "Hyviä työntekijöitä ja veronmaksajia. Syntyvyysretoriikka 2000-luvun alun Suomessa." *Janus* Vol. 20. No. 3., 334–352.
- Jaakkola, Jouko & Panu Pulma & Mirja Satka & Kyösti Urponen. 1994. *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Jenks, Chris. 1996. "The Post-modern Child". Teoksessa *Children in Families: Research and Policy*, toim. Brannen, Julia & Margaret O'Brien. London: Falmer, 13–25.
- Jokinen, Eeva. 2005. *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Julkunen, Raija. 2009. "Perustulo – kuinka sama idea toistuvasti kohtaa sosiaalidemokraattisen hyvinvointivaltion." Teoksessa *Ajatuksen voima. Ideat hyvinvointivaltion uudistamisessa*, toim. Kananen Johannes ja Juho Saari. Helsinki: Minerva, 261–290.
- Juvén, Sonja. 2014. *Nollatyösopimuksella työskentelyyn liittyvä epävarmuus kaupan alan työntekijöiden kokemana*. Sosiaalipolitiikan kandidaatin-tutkielma, YKY, Tampereen yliopisto.

- Kaltiala-Heino, Riittakerthu & Sari Fröjd. 2008. ”Nuoruusikäisen itsemäärääminen ja pakolla auttaminen.” Teoksessa *Tutkijapuheenvuoroja terveydenhuollosta*, toim. Ashorn Ulla & Juhani Lehto. Helsinki: Stakes.
- Kansallinen omaishoidon tuen kehittämisohjelma. 2014. Työryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014: 2. Helsinki: STM. http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/-/_julkaisu/1877786 Luettu 3.6.2014.
- Karsio, Olli & Anneli Anttonen. 2013. ”Marketisation of eldercare in Finland: legal frames, outsourcing practices and the rapid growth of for-profit services.” Teoksessa *Marketization in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*, toim. Meagher, Gabrielle & Marta Zebehely. Stockholm Studies in Social Work 30. Stockholm: Stockholm University, 85–125.
- Kekkonen, Urho. 1952. *Onko maallamme malttia vaurastua?* Helsinki: Otava
- Kettunen, Pauli & Klaus Petersen (toim.). 2011. *Beyond welfare state models: Transnational historical perspectives on social policy*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Keynes, John Maynard. 1951. *Työllisyys, korko ja raha: yleinen teoria*. Suom. Ahti Karjalainen ja Pentti Kivinen (alkup. 1936). Porvoo: WSOY
- Koistinen, Pertti. 2014. *Työ, Työvoima ja Politiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Kopomaa, Timo. 2014. Kaikenikäisille sopivan kaupunkipuiston luominen vaikeaa – kuka ottaa penkit käyttöönsä? http://yle.fi/uutiset/tutkija_kai-kenikaisille_sopivan_kaupunkipuiston_luominen_vaikeaa_kuka_ot-taa_penkit_kayttoonsa/7601803 Luettu 20.4.2016.
- Koskela, Hille. 2009. Pelkokierre. Helsinki: Gaudeamus.
- Kuusi, Pekka. 1961. *60-luvun sosiaalipolitiikka*. Helsinki: WSOY.
- Kvist, Ojn & Johan Fritzell & Bjørn Hvinden & Olli Kangas (toim.). 2012. *Changing social equality: The nordic welfare model in the 21st century*. Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:11. Helsinki: STM & Kuntaliitto. http://www.stm.fi/c/document_library/get_Bristol_Policy
- Laki omaishoidon tuesta 2.12.2005/937. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050937> Luettu 20.4.2016.
- Lane, Jan-Erik. 2000. *The public sector. Concepts, models and approaches*. London: Sage Publications
- Latour, Bruno. 2006. *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Tampere: Vastapaino
- Lehtonen, Turo-Kimmo. 2008. *Aineellinen yhteisö*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Lister, Ruth. 2003. ”Investing in the Citizen-Workers of the Future: Transformations in Citizenship and the State under New Labour.” *Social Policy and Administration* Vol. 37., 427–443.
- Lith, Pekka. 2013. *Vanhusten ja erityisryhmien yksityisen palveluasumisen kilpailutilanne*. TEM raportteja 9/2013. <http://www.tem.fi/files/35708/>

- TEMap_9_2013.pdf Luettu 18.4.2016. Lähde, Ville. 2013. *Niukkuuden maailmassa*. Tampere: niin & näin.
- Mankiw, Gregory & Mark Taylor. 2008. *Macroeconomics*. New York: Palgrave Macmillan.
- Mattila, Yrjö & Tiina Kakriainen. 2014. ”Kunnan työntekijät arvioimassa omaishoitoa – kuntien omaishoidon työntekijöiden näkemyksiä omaishoitojärjestelmän toimivuudesta aja kehittämistarpeista.” Teoksessa *Rakas mutta raskas työ. Kelan omaishoitohankkeen ensimmäisiä tuloksia*, toim. Tillmann Päivi & Laura Kalliomaa-Puha & Hennamari Mikkola. Työpapereita 69/2014. Helsinki: Kela. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/144109/Tyopapereita69.pdf?sequence=1> Luettu 29.3.2016]
- Meagher, Gabrielle & Marta Szebehely (toim.). 2013. *Marketization in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*. Stockholm Studies in Social Work 30. Tukholma: Stockholm University.
- Miettinen, Anneli. 2012. *Perhevapaakäytännöt Suomessa ja Euroopassa 2012*. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen työpaperi 2012 (1). Helsinki: Väestöliitto.
- Mononen, Tuija & Tiina Silvasti. 2012. *Hyvä ja paha ruoka: ruoan tuotannon ja kuluttamisen vaikutukset*. Helsinki: Gaudeamus.
- Morgan, David. 2009. *Acquaintances: the space between intimates and strangers*. Maidenhead: Open University Press.
- Myrskylä, Pekka. 2011. *Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella*. Työ ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 12/2011. Helsinki.
- Nenonen, Marko. 2006. *Lapiolinjalla. Työttömät pakkotöissä 1948–1971*. Jyväskylä: Atena.
- OECD. 2008. *Growing Unequal? Income Distribution and Poverty in OECD Countries*. http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/social-issues-migration-health/growing-unequal_9789264044197-en#page1 Luettu 18.4.2016.
- OECD. 2010. *Economic survey of Finland, 2010. Policy Brief*. http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/oecd-economic-surveys-finland-2010_eco_surveys-fin-2010-en Luettu 14.11.2013.
- Omaishoidon tuki. Opas kuntien päättäjille. 2006. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön oppaita 2005:30. Helsinki: STM. <http://urly.fi/uou> Luettu 3.6.2014.
- Paavonen, Tapani & Olli Kangas. 2006. *Eduskunta hyvinvointivaltion rakentajana*. Helsinki: Suomen eduskunta.
- Panitch, Leo & Gregory Albo & Vivek Chibber (toim.). 2011. *The crisis and the left*. Lontoo: Merlin Press.
- Perttula, Rauno. 2015. *Syrjäytymispuhe hallinnan strategiana opiskelijahuollon sosiaalityössä*. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

- Perälä, Jussi. 2014. Huumeiden sekakäyttäjien arkeen kuuluu ”säättäminen” https://blogi.thl.fi/web/poreilua/etusivu/-/blogs/huumeiden-sekakayttajien-arkeen-kuuluu-saataminen?p_p_auth=LDubhn7o Luettu 17.6.2015.
- Petersen, Ole Helby & Ulf Hjelmar. 2014. ”Marketization of welfare services in Scandinavia: A review of Swedish and Danish experiences.” *Scandinavian Journal of Public Administration* Vol. 17. No. 4., 3–20.
- Petrell, Tuija. 2013. ”Keskustorin ihmisroskat: järjestyshäiriöt ja asunnotomien kategorisointi tamperelaisessa lehdistössä.” *Alusta! 24.9.2013*. <http://alusta.uta.fi/artikkelit/2013/09/24/keskustorin-ihmisroskat.html>
- STM: Potilasdirektiivi (Rajat ylittävä terveydenhuolto), Sosiaali- ja terveysministeriö <http://www.stm.fi/potilasdirektiivi> Luettu 15.9.2014.
- Rajanti, Taina. 1999. *Kaupunki on ihmisen koti*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Ratkaisujen Suomi. 2015. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_netti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82 Luettu 29.3.2016.
- Rifkin, Jeremy. 2014. *The Zero Marginal Cost Society. The internet of things, the collaborative commons, and the eclipse of capitalism*. New York: Palgrave MacMillan.
- Riihelä, Marja & Risto Sullström & Matti Tuomala. 2010. *Trends in top income shares in Finland 1966-2007*. VATT-tutkimuksia 157. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Riihinen, Olavi (toim.). 1992a. *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*. Helsinki: WSOY.
- Riihinen, Olavi. 1992b. ”Näkökulmia tulevaisuuteen.” Teoksessa *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*, toim. Riihinen, Olavi. Helsinki: WSOY, 603-638.
- Roos, J.P. 1992. ”Keskiluokka ja hyvinvointivaltio: uusi hyvinvointisopimus?” Teoksessa *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*, toim. Riihinen, Olavi. Helsinki: WSOY, 321-338.
- Ruckenstein, Minna. 2013. *Lapsuus ja talous*. Helsinki: Gaudeamus
- Saarikangas, Kirsi. 2006. *Eletyt tilat ja sukupuoli. Asukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia*. Helsinki: SKS.
- Sandberg, Otso. 2015. *Hallittu syrjäytyminen – Miten syrjäytymisestä muodostui lähes jokaiseen meistä ulottuva riski?* Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.
- Sandel, Michael. 2012. *What money can't buy: the moral limits of markets*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Satka, Mirja & Leena Alanen & Timo Harrikari & Elina Pekkarinen (toim.). 2011. *Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta*. Tampere: Vastapaino

- Seymour, Richard. 2014. *Against austerity – How can we fix the crisis, they made*. London: Pluto press.
- Sipilä, Jorma & Eva Österbacka. 2013. *Enemmän ongelmien ehkäisyä, vähemmän korjailua? Perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuus ja kustannusvaikuttavuus*. Valtionvarainministeriö: Valtionvarainministeriön julkaisuja 11/2013.
- Snow, Robert & Dennis Brisset. 1986. "Pauses: "Explorations in social rhythm."" *Symbolic Interaction*. Vol. 9 No. 1, 1–18.
- Sotkanet. Tilastotietoja suomalaisten terveydestä ja hyvinvoinnista. Helsinki: THL. Sotkanet.fi Luettu 12.4.2016
- Standing, Guy. 2016. Luento KELA:n perustuloseminaarissa. <https://www.youtube.com/watch?v=tp8vd0g0FQg> Luettu 20.4.2016.
- Standing, Guy. 2009. *Work after Globalization. Building Occupational Citizenship*. Cheltenham & Northampton: Edward Elgar.
- Stefánsson, Kolbeinn. 2012. "What is in a word? Universalism, ideology and practice." Teoksessa *Welfare state, universalism and diversity*, toim. Anneli Anttonen, Liisa Häikiö & Kolbeinn Stefánsson. Cheltenham: Edward Elgar, 42–68.
- STM ja Kuntaliitto. 2013. Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:11. http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/soster/sosiaalipalvelut/ikaantyneet/laatusuositus/Documents/01_Laatusuositus_hyv%C3%A4n_ik%C3%A4%C3%A4ntymisen_turvaamiseksi_ja_palvelujen_parantamiseksi_2013.pdf Luettu 18.4.2016.
- STM: Potilasdirektiivi. Rajat ylittävä terveydenhuolto. Sosiaali- ja terveysministeriö <http://www.stm.fi/potilasdirektiivi> Luettu 15.9.2014.
- Strandell, Harriet. 2012. "Policies of Early Childhood Education and Care. Partnership and individualization." Teoksessa *The modern child and the Flexible Labour Market*, toim. Anne Trine Kjørholt & Jens Qvortrup. Houndmills: PalgraveMacmillan, 222–240.
- Streeck, Wolfgang. 2012. Wolfgang Streeck – Germany. *European Societies*. Vol. 14. No. 1., 137—139.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Tulonjaon kokonaistilasto. <http://www.stat.fi/til/tjkt/> Luettu 18.4.2016.
- Suopajarvi, Tiina. 2014. "Kävelyssä rakentuva paikka. Oulun kaupunkikeskusta seniorikaupunkilaisten sosiomateriaalisena ympäristönä." *Sociologia* Vol. 51 No. 4.
- Tampereen kokoomuksen kuntavaaliohjelma (2012) <http://tamperelainen-kokoomus-fi-bin.directo.fi/@Bin/a0e8ea9b7aa53a2314989f6b6fdb-c3a90/1461664381/application/pdf/413820/KTAkunnallisvaaliohjelma040912.pdf> [viitattu 26.4.2016]
- Taimio, Heikki (toim.). 2007. *Taloukskasvun bedelmät – kuka sai ja kuka jäi ilman?* Helsinki: Työväen sivistysliitto.

- Therborn, Göran. 1995. *European modernity and beyond. The trajectory of european societies 1945–2000*. London: Sage publications.
- Tiainen, Pekka. 2015. Helsingin Sanomat. 7.9.2015. Vieraskynä: Palkkatuen lisääminen tepsiä pitkäaikaistyöttömyyteen. <http://www.hs.fi/paakirjoitukset/a1441508992821> Luettu 18.4.2016.
- Titmuss, Richard. 1963. *Essays on 'The welfare state'*. (second edition). London: Unwin university books.
- TEM. 2016. Työttömyysturvalla töihin tai yrittäjäksi. Tiedotteet: Työ. http://www.tem.fi/tyo/tiedotteet_tyo?89506_m=120325 Luettu 18.4.2016.
- Toikko, Timo. 2012. *Sosiaalipalveluiden kehityssuunnat*. Tampere: Tampere University Press.
- Vabø, Mia & Karen Christensen & Frode Fadnes Jacobsen & Håkan Dalby Trætteberg. 2013. "Marketisation in Norwegian eldercare: preconditions, trends and resistance." Teoksessa *Marketization in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences*, toim. Gabrielle Meagher & Marta Zebehely. Stockholm: Stockholm Studies in Social Work 30, Stockholm University, 163–202.
- Valkama, Katja & Ulla Isosaari. 2011. "Intangible labour – Informal caregivers as a hidden resource of social and health care services. The Finnish support for informal care." *Työelämän tutkimuspäivien konferenssijulkaisu* 2/2011, 190–200. Tampereen yliopisto. Työelämän tutkimuskeskus.
- Valokivi, Heli & Minna Zechner. 2009. "Ristiriitainen omaishoiva – läheisen auttamisesta kunnan palveluksi." Teoksessa *Hoiva: Tutkimus, politiikka ja arki*, toim. Anttonen Anneli & Heli Valokivi & Minna Zechner.
- Van Parijs, Philippe. 1995. *Real Freedom for All. What (if anything) can justify capitalism?* Oxford: Claron Press.
- Vanhuspalvelulaki eli Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista 28.12.2012/980
- Waris, Heikki. 1962. *Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikka: Johdatus sosiaalipolitiikkaan*. Porvoo: WSOY
- Vehviläinen, M, Toivo, M, Häikiö, L, Marjeta, A-L, Åkerman, M, Uotinen, J & Peltola, T: Ilmastomuutos ja ympäristö elämässäni -kirjoituskilpailu 2010-2011 [elektroninen aineisto]. FSD2759, versio 1.0 (2012-07-05). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Kansanrunousarkisto [tuotaja], 2011. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2012.
- Vuori, Jaana & Ritva Nätkin (toim.). 2007. *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino.
- Wyness, Michael. 2006. *Childhood and Society. An Introduction to the Sociology of Childhood*. New York: Palgrave macmillan.
- YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. 1989. https://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/LOS_A5fi.pdf
- Zelizer, Viviana. 1985. *Pricing the Priceless Child: The Changing Social Value of Children*. New York: Basic Books.